

TEATR FAOLIYATI JARAYONIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI
BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Nurmatova Xulkar Erkin qizi

Chilonzor tumanidagi 586- davlat maktabgacha talim tashkiloti direktori

Annatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ifodali nutqni rivojlantirishda teatr faoliyatining ahamiyati yoritilgan. Muallif til burmalarini nutqni rivojlantirishda samarali vosita sifatida taqdim etadi. Shuningdek, 6–7 yoshli bolalarning teatr va o'yin faoliyati jarayonida nutqning ifodaliligi darajalari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *teatrlashtirilgan o'yin, ifodali nutqni rivojlantirish, maktabgacha yosh.*

Zamonaviy jamiyatda aqlning ijtimoiy obro'si keskin oshdi. Bu bolalarga his qilish, fikrlash va yaratish qobiliyatini emas, balki bilim berish, o'qish, yozish va hisoblashni o'rgatish istagi bilan bog'liq. Pedagogik yondashuv, birinchi navbatda, fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan, bolaning hissiy va ma'naviy mohiyatini ikkinchi darajali qadriyatga aylantiradi. Zamonaviy maktabgacha yoshdagi bolalar 10-15 yil oldin tengdoshlaridan ko'ra ko'proq narsani bilishadi. Ular mantiqiy muammolarni tezroq hal qilishadi, lekin hayratga tushish va hayratlanish, g'azablanish va empatik bo'lish ehtimoli kamroq. Biz bolalarning befarqligi va qo'polligining namoyon bo'lishini tobora ko'proq ko'ramiz; ularning manfaatlari cheklangan va ularning o'yinlari monoton va ko'pincha hamkorlikni talab qilmaydi.

Ko'pgina maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda kuzatuvning etishmasligi qayd etilgan, chunki ular etarlicha o'ynamagan va fantaziya va tasavvurlarini o'rgatmagan. Qoida tariqasida, bu bolalar bo'sh vaqtlarida bolani haqiqiy dunyodan olib tashlaydigan kompyuter o'yinlari bilan mashg'ul bo'lishadi.

Maktabga psixologik moslashuv davrida birinchi sinf o'quvchilarining taxminan 67–69 foizi qo'rquv, ichki zo'riqish va tormozlanish holatlarini boshdan kechiradilar, qolganlari esa, aksincha, haddan tashqari faollik, notinchlik va o'zini tutolmaslik holatlari bilan ajralib turadilar. Bolaning hissiy holatini yengillashtirish, ichki to'siqlarni bartaraf etish va badiiy tasavvurini rivojlantirishning eng samarali va eng qisqa yo'li — bu o'yin, fantaziya hamda ijodiy yozuv faoliyatidir.

Bularning barchasiga teatr faoliyati orqali erishish mumkin. Bolalar ijodiyotining eng keng tarqalgan shakli bo'lib, bu bolaning o'zi tomonidan amalga oshiriladigan

harakatga asoslangan, badiiy ijodni shaxsiy tajriba bilan eng yaqin, samarali va bevosita bog'laydigan dramatisatsiya.

Tomoshabinlar oldida nutq so'zlash bolani o'zini aniq va tushunarli tarzda ifoda etishga majbur qiladi. Bolaning nutqi va grammatik tuzilishi yaxshilanadi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, maktabgacha yoshda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, nutq mahoratini doimiy ravishda takomillashtirib borish, adabiy tilni o'zlashtirish kelajakda tarbiya va aql-zakovatning zarur tarkibiy qismidir.

Ekspressivlik nutqning sifat belgisidir, shuning uchun u shaxs nutq madaniyatining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi.

Teatr o'yinlari, o'z navbatida, nutqning ekspressivligini rivojlantirishning samarali vositasidir, chunki u bolaga milliy tilining go'zalligi va aniqligini ochib beradi hamda shu bilan bolalar nutqini boyitadi.

Maktabgacha yosh - inson rivojlanishining o'ziga xos davri bo'lib, o'ziga xos mantiq va o'ziga xos xususiyatga ega; Bu o'z tili, fikrlash tarzi va harakatlariga ega bo'lgan o'ziga xos dunyo. Maktabgacha yoshdagi bolalik dunyosini qanday tushunamiz? Uning bolaning rivojlanishiga ta'sirini qanday aniqlash mumkin? Avvalo, turli xil bolalar o'yinlari orqali. O'yinni bolalik hamrohi deb bejiz aytishmagan. Maktabgacha yoshdagi bolalikni tushunish uchun kalitni o'yinda izlash kerak, chunki bu maktabgacha yoshdagi bolaning tabiatiga organik ravishda mos keladigan eng yaqin faoliyati va uning faoliyatining tabiiy ifodasidir.

Nutqning ekspressiv tomonini rivojlantirish uchun har bir bola o'z his-tuyg'ularini, xohish-istaklarini va qarashlarini nafaqat oddiy suhbatda, balki tashqaridan tinglovchilarning mavjudligidan xijolat bo'lmasdan ifodalashi mumkin bo'lgan sharoitlarni yaratish kerak. Buni erta bolalikdan o'rgatish juda muhim, chunki ko'pincha boy ma'naviy mazmunga ega bo'lgan, ifodali nutqqa ega bo'lgan odamlar tortinchoq, uyatchan, notanish odamlar oldida adashib qolishadi. Aynan teatrlashtirilgan o'yin, hatto eng kommunikativ va cheklangan bolalar ham og'zaki muloqotga kirishadigan va ochiladigan vaziyatlarni yaratishga yordam beradi. Shuning uchun nutqni rivojlantirish darslarining maqsadi - muloqot jarayonida bolalar nutqi faoliyatining sifat jihatini rivojlantirish. Bolalarni teatrlashtirilgan o'yin faoliyatiga jalb qilish nutqni rivojlantirishni faollashtirishga yordam beradi, buning natijasida maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining ifodali gapirish, muloqot qilish, o'qish va qahramon qiyofasini o'zgartirish qobiliyatlari va qobiliyatlarini muvaffaqiyatli rivojlantiradilar va yaxshilaydilar.

Maktabgacha ta'lim dasturlari 6-7 yoshdagi bolalar uchun quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirishni nazarda tutadi:

- Ona tilining adabiy me'yorlari va qoidalarini puxta egallash;

- O'z fikrini ifodalashda lug'at va grammatika qoidalaridan erkin foydalanish;
- Nutqning ekspressiv vositalaridan (epitetlar, taqqoslashlar, metaforalar, sinonimlar va boshqalar) samarali foydalanish;
- So'z urg'usini, intonatsiyasini (nutq ohangi, ovoz kuchi, nutq tempi va tembrini) to'g'ri qo'llash.

Til burmalari bu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun yaxshi material bo'lishi mumkin. Bu maqsadga erishish uchun, kerakli miqdordagi til burmalarini tanlash va ularni bolalarning qobiliyatiga qarab qiyinchilik darajasiga mos ravishda taqsimlash lozim.

Tilning yangi burilishini bolalarga birinchi navbatda sekin sur'atda, tez-tez uchraydigan tovushlarni ta'kidlab, yoddan aytib berish tavsiya etiladi. Keyin bolalar uni bir necha marta jim, ritmik, va bir oz bo'g'iqlik intonatsiyalar bilan o'qishlari kerak. Avval, o'z oldilariga qo'yilgan o'quv topshirig'ini bajarishlari zarur: tinglang va tilning burishi qanday talaffuz qilinishini diqqat bilan kuzatib boring, uni eslab qolishga harakat qiling, va juda aniq talaffuz qilishni o'rganing. So'ngra bolalar uni past ovozda o'qishlari mumkin (agar matn juda oson bo'lsa, bu qadamni o'tkazib yuborish mumkin)

Dastlab, yaxshi xotira va diksiyaga ega bolalarga til burmalari taklif etiladi. Ularni o'qishdan oldin, o'qituvchi quyidagicha ko'rsatmalar beradi: "Sekin va aniq gapiring". Keyin, til burmalarini barcha bolalar birgalikda, shuningdek, qatorlar yoki kichik guruhlarda, alohida-alohida bolalar tomonidan va o'qituvchining o'zi tomonidan o'qishadi. Til burmalarini takrorlash mashg'ulotlari davomida, agar matn bolalar tomonidan osonlik bilan o'zlashtirilsa, vazifalarni diversifikatsiya qilish mumkin. Bunda, yodlangan til burmasini tezlikni o'zgartirmasdan balandroq yoki jimroq talaffuz qilish, shuningdek, tempni o'zgartirish orqali sinovdan o'tkazish mumkin. Agar barcha bolalar til burmasini to'g'ri yodlab olishsa, tempo va talaffuzni turli darajalarda sinab ko'rish mumkin.

Bunday mashqlarning davomiyligi uch minutdan o'n minutgacha bo'lishi mumkin. Asta-sekin, ushbu faoliyatni quyidagi texnikalar bilan diversifikatsiya qilish mumkin:

- Bolalarning "talabiga ko'ra" tilni burishlarini takrorlang, turli bolalarga etakchi rolini bering.
- Til burilishlarini qismlarga bo'lib takrorlang.

Bu usullarning barchasi bolalarni faollashtiradi va ularning ixtiyoriy e'tiborini rivojlantiradi.

Tilni burishni takrorlashda, ijrochini vaqti-vaqti bilan boshqa bolalarga qaratib qo'yish juda zarur, shunda ular uning artikulyatsiyasi va yuz ifodalarini ko'rishlari

mumkin. Javoblarni baholashda bolalarning e'tiborini yana bir bor jalb qilish uchun talaffuzning aniqlik darajasini ko'rsatish, bolaning lablari harakatlarining sifatiga e'tibor berish kerak.

Bolalar matndagi mantiqiy stress o'rnini o'zgartirish uchun qiziqarli mashqlarni bajarishdan zavqlanadilar. Bunday mashqlarni bajarish orqali bolalar ruhiy stressning o'zgarishiga qarab bir xil iboraning semantik tarkibi dinamikasini yaxshi his qila boshlaydilar.

Bu usul bilan ishlaganda bolalar bunday vazifalarni oson, erkin va zavq bilan bajarishlarini ko'rish mumkin.

Yuqorida sanab o'tilgan barcha mashqlar o'zlarining asosiy va boshlang'ich maqsadi sifatida bolada aniq diksiyani rivojlantirishni ta'minlaydi. Bu nutq texnikasi bo'yicha mashqlar. Lekin bolalar matnlarning mazmunini o'zlari o'zlashtirgani sayin, ular tezligi va ovoz balandligidagi o'zgarishlar bilan ularni aniq talaffuz qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar.

Til burmalari bilan ishlashda bolalarga tobora ijodiy xarakterga ega bo'lgan vazifalarni taklif qilish mumkin. Masalan, takrorlangan matn mazmuniga munosabatingizni bildirish uchun kayfiyatingizni, istaklaringizni yoki niyatlaringizni ifoda eting. Misol uchun, bolaga umidsizlikni bildirgan holda: "Qarg'a qarg'ani sog'indi"; ajablanish: "Tog'da katta uzum o'sadi"; iltimos, muloyimlik yoki mehrni ifoda etuvchi iboralarni kiritish mumkin.

Bolaning sevimli she'rini o'qiyotganda, ovoz balandligini nazorat qilish, intonatsiya, diksiya va nutq tezligidan foydalanish qobiliyati ochiladi. Shu bilan birga, bolaning teatrga bo'lgan munosabati, teatr va o'yin faoliyatiga qiziqishi, sahna mahorati ko'rinadi, bu bizga quyidagi jadvalda aks ettirilgan natijalarni bir butun sifatida ko'rish imkonini beradi.

Jadval

6-7 yoshdagi bolalarning teatr va o'yin faoliyatida nutqning ifodaliligi ko'rsatkichi

Mezonlar	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
Adabiy asarlar va folklorni o'qishda to'g'ri intonatsiyani o'zlashtirish	Ovozining balandligini nazorat qila olmaydi, bir tilning burilishini nomlay olmaydi, so'zlarni	Ovozi balandligini yetarlicha boshqara olmaydi, bir nechta til burishlarini	To'g'ri intonatsiyaning barcha komponentlarini yaxshi ishlatadi. Tilning ko'p burilishlarini biladi va ularni aniq talaffuz

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR

V son, Aprel

	tushunarsiz talaffuz qiladi, nutqi bir xil va har xil. U bir tilning burilishini biladi, lekin soʻzlarni tushunarsiz talaffuz qiladi, nutqi bir xil.	biladi va ularni aniq talaffuz qiladi, lekin nutq unchalik ifodali emas.	qiladi. Nutq ifodali, lekin obrazli emas. Toʻgʻri intonatsiyaning barcha komponentlarini yaxshi ishlatadi. Tilning koʻp burilishlarini biladi va ularni aniq talaffuz qiladi. Nutq ifodali va obrazli.
Eskizlar va sahnalashtirish jarayonida tasvir yaratishda mavjud ekspressiv vositalardan foydalanish	Qahramonning taklif qilingan qiyofasini etkaza olmaydi, sherigi bilan umuman aloqa qilmaydi va improvizatsiya qilishga mutlaqo qodir emas. Matnni juda yomon kuzatib boradi. Qahramonning taklif qilingan qiyofasini etkaza olmaydi, sherik bilan yomon munosabatda boʻladi, matnni aniq takrorlamaydi.	U qahramon obrazini yaxshi etkazishga qodir, lekin u sherigi bilan noaniq munosabatda boʻladi va qanday qilib improvizatsiya qilishni bilmaydi. Matnda noaniqliklar mavjud.	Taklif etilgan tasvirga yaxshi oʻzgaradi, sherik bilan ishonchli munosabatda boʻladi, u bilan harakatlarini muvofiqlashtiradi, matnni yaxshi kuzatib boradi, lekin ozgina improvizatsiya qiladi. Taklif qilingan narsaga yaxshi aylanadi tasvir, sherik bilan ishonchli muloqot qiladi, u bilan harakatlaringizni muvofiqlashtirish, yaxshi matnga amal qiladi va ijro davomida improvizatsiya elementlaridan mohirona foydalanadi.

Yuqorida sanab o'tilgan asosiy tamoyillar va ularni hal qilish yo'llari o'qituvchiga vazifalarning umumiy yo'nalishini hisobga olgan holda barcha materialdan turli xil ijodiy usullarda foydalanish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Ilk qadam "davlat dasturi.Toshkent. 2018y
2. D.Q.Asqarova "Bolalarni sahnalashtirish va ijodiy faoliyatga o'rgatish"
(Metodik qo'llanma) Namangan 2018 y
3. Ye.A.Antipova. Maktabgacha ta'lim muassasasida teatrlashtirilgan faoliyat. – M.: TS«Sfera», 2006.
4. M.D.Maxanyova. Maktabgacha ta'lim muassasasida teatrlashtirilgan faoliyat darslari. –M.: TS «Sfera», 2007.